

Юндэндорж А Эртнийөрнө, дорнынмэргэдийнулстөрийнсэтгэлгээнийонол, сургаал, тэргүүндэвтэр, УБ., 2001 он

Юндэндорж.А, Атар.ЮӨрнө, дорнынмэргэдийннийгэм-улстөрийнонол, сургаал, дэд, гутгаардэвтэр, УБ., 2003 он

АНАРХИЗМ - НИЙГЭМ-УЛС ТӨРИЙН АЯДУУ ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ БОЛОХ НЬ

Г.Цэнд-Аюуш

*МУИС, ШУС, Нийгмийн ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхмийн зөвлөх дэд профессор, доктор*

Н.Ариунаа

*МУИС, ШУС, Нийгмийн ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхмийн докторант*

Түлхүүр үг: Анархист үзэл, албадлага, эрх чөлөө, шударга ёс

***

Анархизм- латин үгнээс гаралтай анархос- буюу захирагчгүй, засагчгүй засаглал гэсэн утгыг илэрхийлнэ/. Анархизм- хүн эрх чөлөөтэй байхад басхүү түүнийгээ эдлэхэд төр үргэлж саад болдог тул аливаа нэг албадлага, хууль дүрэмгүйгээр хүмүүний нийгэм хамтын амьдралаа өөрийн жам ёсны үндсэн дээр зохион байгуулж оршин тогтнох ёстой³³ гэж номлодог үзэл баримтлал. Анархизмыг аливаа төр засагт дайсагнан ханддаг, жижиг хувийн өмчтөний эрх ашиг, тариачны аж ахуйг том үйлдвэрлэлд тулгууласан нийгмийн дэвшлийн эсрэг сөргүүлэн тавьдаг хувиа аргацаасан жижиг хөрөнгөтний мөлжлөгийн шалтгаан, ангийн тэмцэл, пролетарийн диктатурыг ойлгож чаддаггүй нийгэм- улс төрийн урсгал³⁴ гэж марксистууд үздэг байв. Угтаа бол анархизм аливаа хэлбэрийн албадлага, хүчирхийлэлд тулгуурласан засаглалыг халах, оронд нь иргэдийн эрх чөлөөт, сайн дурын холбоо бүхий “нийтийн сайн сайхан”-ны үйлсэд зориулагдсан үзэл санааг номлодог, түүнийгээ нийгмийн амьдралд хэрэгжүүлэхийг гол зорилго болгодог. Хэдийгээр төр, засаггүй нийгмийн тухай үзэл санаа анархизмын үндсэн агуулга, гол зорилго болдог хэдий ч анархизм бүхэлдээ нэгдмэл, цогц онол, сургаал болж боловсрогдоогүй, зорилгодоо ямар арга замаар хэрхэн хүрэх талаар анархистууд харилцан ялгаатай өөр өөр ойлголт төсөөлөлтэй байсанд хэргийн гол оршино. Тиймээс улс орнуудын түүхэн

³³ <https://en.wikipedia.org/wiki/Anarchism>

³⁴ Философийн толь. УБ., 1990, 25-р тал

практикт анархизмын үзэл санаа хэрэгжиж байгаагүй, хэрэгжих боломж өнөө цагийн улс төрийн нийгэмд хэрэгжих боломжгүй гэдгийг улс төрийн үйл явц бэлхнээ харууллаа. Анархист үзэл санааны үүслийг Эртний Хятадын гүн ухаантан Лао цзи-гийн “хүмүүний хоорондын эелдэг, харилцан ойлголцлоор хамтын нийгмийг зохион байгуулах” үзэл санаанаас үүдэлтэй гэж үзэж болно. Хожим нь Германы улс төрийн зүтгэлтэн М.Штирнер/жинхэнэ нэр нь Каспар Шмидт/, Ж.Прудон ба Оросын анархист үзэлтэн М.А.Бакунин нарын нэртэй холбоотой бөгөөд тухайн үедээ тэдний үл гүйцэлдэх гэгдэх үзлийг К.Маркс, Ф.Энгельс, В.И.Ленин нар шүүмжлэн няцааж байсан. Анархизмыг анархи ёс буюу дэг журамгүй, эмх замбраагүй явдалтай адилтгаж үл болно. Өнөө цагийн олон ургальч үзлийн өнцгөөс харвал анархизм бол төрийн засаглалын дарангуйлал, төрийн хүчирхийллийг эсэргүүцдэг эв нийцтэй байдал, нийгмийн найрслыг эрхэмлэсэн чөлөөт чин хүслэнгийн төлөөх үзэл санааны цогц мөн гэж ойлгох нь зүйд нийцнэ. Анархист үзэл баримтлалын тулгуур зарчмууд нь тэгш эрх, ахан дүүсэг ёс, бие хүний бүрэн эрх чөлөө, хүмүүний харилцан туслалцах харьцахуй юм. М.А.Бакунин аливаа төр ямар ч хэлбэрээрээ ард олныг дарангуйлах хэрэгсэл болдог тул оросын сая сая тариачин түмэн өөр өөрсдийн амьдрал ахуйгаа төрөөр мэдүүлэхгүй зохицуулж ирснийг / хөдөөгийн хүй нэгдэл-Г.Ц/ тооцож үзэх ёстой хэмээн номлож байв. Бакунины анархист үзэл баримтлалын нийгмийн зорилго, хүсэл тэмүүлэл нь оросын тариачин, ажилчны тус бүрийнх нь холбоот байгууллагыг нэгтгэсэн “чөлөөт холбоо”-нд тулгуурласан хамтын нийгэм байгуулах санаа байжээ. Ийм хамтын нийгэмд ажилчин, тариачны холбоо нь газар, хөдөлмөрийн хэрэгслийг хамтран эзэмшиж ашиглах ба хөдөлмөрийн ашиг, үр дүнг нь хамтач ёсны дагуу оруулсан хувь нэмрээр нь тооцож хуваарилах ёстой ажээ. Оросын хөдөөгийн хүй нэгдлийн уламжлал бол ирээдүйд социализмд ирэхэд их ач холбогдолтой гэж тэрбээр үзсэн юм. Ийм уламжлалыг Оросын сая сая тариачид, ард олон хэдэн зууны туршид уламжилж ирсэн. Барууны орнуудад фабрикийн болон хотын ажилчид зонхилдог, харин Орос, Польшид мөн ихэнх славян газар нутаг дээр хүн амын дийлэнх нь тариачид байсаар ирсэн. Энэ патриарх ёс бол аливаа асуудлыг шударгаар шийдэх хамгийн сайн арга. Энэ бол “тариачны ардчилал”. Социал ертөнцийн гол хууль бол нийгмийн эв санааны нэгдэл ба эрх чөлөө. Эв нэгдэл, эрх чөлөө харилцан шүтэлцээтэй. Хүн бүрийн эрх чөлөө бол нийтийн эв санааны нэгдлийн үр дүн, эв санааны нэгдэл бол хувийн эрх чөлөө орших зайлшгүй нөхцөл мөн. Энэ хоёр үнэт зүйлс хоёулаа хүмүүсийн нийгмийн хамтын амьдралаар нөхцөлдөж үүссэн. Энэхүү анархизмын хамтач ёсны үзэл баримтлалд П.А.Кропоткин “харилцан туслалцах биосоциологийн хууль”-ийг томъёолсон бөгөөд хүмүүс угтаа байгалийн жамаар хоорондоо тэмцэлдэх биш, харин бие биедээ тэмүүлж хамтран аж төрөх, ажиллах хүсэлтэй байдаг... үүнд төр , хувийн өмч саад учруулдаг

хэмээжээ. Түүний үзэл санааг талархан дэмжигчид баруун европын ялангуяа Итали, Швейцари, Франц зэрэг орнуудад нэлээдгүй байсан байна. Мөн түүний үзэл санааг Оросын И.С.Тургенев, Ф.М.Достоевский, А.И.Герцен, Н.П.Огарев, А.А.Блок нарын зэрэг аугаа уран зохиолчид, яруу найрагчид дэмжиж захидлаар харилцдаг байжээ. Бакунин өөрийн анархи социализмын чин хүслэнгээ “хувь хүмүүс хамтралд, хамтрал нь- мужид, муж нь-үндэстэнд, үндэстэн нь-Европын нэгдсэн холбоонд, ЕНХ нь - бүх дэлхийн нэгтгэлд гэсэн чөлөөт холбооны зарчимд суурилсан эх орны шинэ зохион байгуулалт” гэж төсөөлж байв. Нийгмийн тийм зохион байгуулалт бүх дэлхийн хөдөлмөрчдийн эрх чөлөө, тэгш ёс, шударга ёсны эхлэлээс улбаатай юм. Ийнхүү Бакунины анархист үзэл санаа бол 1990 он хүртэлх бидний дуулгавартай дагаж мөрдөж ирсэн марксист-ленинист онолын үүднээс дүгнээд үзвэл олон талаараа түүний үзэл санаа утопи шинжтэй амьдралаас тасархай, хэрэгжүүлэх арга замын хувьд бодит гэхээсээ илүү ёс суртахууны зан үйлийг гол болгосон номлол мөн. 1917 онд Орос оронд гарсан Октябрийн хувьсгалын дараа Орост анархист хөдөлгөөн нухчин дарагдсан юм. Харин өнөө цагийн олон ургальч үзлийн үүднээс үзвэл энэхүү анархист үзэл санаа иргэд тэдний эрх ашгийг хамгаалсан өөрийгөө удирдах ёсны байгууллагаас төрд, түүний үйл ажиллагаанд хяналт, шаардлага шахалт үзүүлсэн иргэдийн санал санаачлагыг хөхүүлэн дэмжсэн учир зүйн уялдаа холбогдол бүхий онолын хандлага юм. Учир нь ардчиллын нөхцөлд төрийг царайчилсан, төрийг шүтсэн, түүнд горьдлого, найдлага тавьсан хүмүүсийн ухамсар, үйл байдлыг өөрчлөх “өдөөн түлхэгч хүч” /стимул-Г.Ц/ болж хувирахад чиглэсэн, иргэд өөрөө өөрийнхөө хувь заяаны эзэн байх ёстой гэсэн хувь хүний, хамт олны, социал бүлгийн ухамсар, санал санаачлага, үйл байдлын ач холбогдлыг илүүд үзсэн үзэл баримтлал мөн бөлгөө.

Краткий обзор: социально-политическое течение, обосновывающее целесообразность и необходимость реализации "анархии", то есть освобождения личности от какой бы то ни было экономической, социальной, политической духовно-идеологической власти. Это освобождение личности анархизм усматривает в преодолении сложившегося на определенных этапах общественного развития отчуждения человека от государства, власти, собственности путем ликвидации этих социальных институтов, в отрицании какого бы то ни было государства, отстаивании идей создания федерации автономных ассоциаций производителей.

Ном зүй

1. Энциклопедия. М.,1996
2. Абрамов. Г. Анархизм или социализм. М., 1917

3. Авшинов. П. Анархизм и диктатура пролетарата. Париж. 1931
4. Прумова. Н.М. Социальная доктрина М.А Бакунина. М., 1990
5. Г.Цэнд-Аюуш. XIX-XX зууны улс төрийн сэтгэлгээний хөгжлийн түүхэн тойм. УБ., 2015

ТӨР ТӨВТЭЙ ҮЗЭЛ БА ТҮҮНИЙ ОНОЛЫН ХУВЬСАЛ ӨӨРЧЛӨЛТ

Ц.Батболд

*МУИС, ШУС, Улс төр судлалын тэнхим
дэд профессор, доктор*

Түлхүүр үг: Төр төвтэй үзэл, хүн ба нийгэм төвтэй үзэл, төрийн зохицуулалт, төрийн оролцоо, төвлөрөлийг сааруулах, бюрократ, төрийн шинэ менежмент, сайн засаглал

Товч утга: Уг өгүүлэлд төр төвтэй онолын эрсдэлтэй талуудын талаарх зарим эрдэмтэдийн онолын байр суурийг тусгасан. Төр төвтэй онолоос нийтийн ашиг сонирхлыг шинээр тодорхойлох чиглэлд гарсан онолын хандлагыг авч үзсэн. Эцэст нь төр төвтэй үзэл баримтлалаас нийгэм төвтэй төрийг бүтээхэд шилжиж буй өөрчлөлтийн талаар дурьдсан.

***

Төр төвтэй онолын эрсдэл, ач холбогдол

Төр төвтэй нийгмийн тогтолцоо нь үндэстэний төр улсууд бэхжиж эхэлсэн XVI-XVII зууны Европ дахь абсолютизмын үеэс үүссэн бөгөөд түүнийг уламжлан хөгжүүлэгч нь капиталист нийгэм дэх төрийн захиргааны бюрократ аппаратууд юм.³⁵ XIX зууны сүүлч XX зууны эхээр их гүрнүүд нөлөөнийхөө хүрээг дахин хуваахын төлөө тэмцэлд орсон явдал нь төрийн этатист хандлагыг эрс нэмэгдүүлсэн. Улс төрийн шинжлэх ухаан болон социологийн ажлуудад төр төвтэй институци үргэлж байсаар ирсэн. XX зууны эхний Европын нийгмийн шинжлэх ухааны түүхэнд төрийн төвлөрөл нь улс төрийн амьдралын гол асуудал боллоо гэж Макс Вебер болон Отто Хинтзе нар үзэж байсан. Фредрих Лист 1841 онд хэвлэгдсэн “Улс төрийн эдийн засгийн үндэсний тогтолцоо” номондоо “өндөр соёлтой хоёр үндэстний хоорондох чөлөөт өрсөлдөөн нь тус хоёр орны аж үйлдвэрийн хөгжлийн төвшин ойролцоо байгаа тохиолдолд л зөвхөн хоёр талын харилцан ашигтай

---

³⁵ Ц.Батболд. Бюрократ онолын үндэс. УБ., 2013. Тод Магнат ХХК. хт 484. Тал 412